ego

ego

Maandblad van en voor jongeren, uitgegeven door het

HUMANISTISCH THUISFRONT,

No. 17, september 1963

Redactie-secretaris:
G. Das.
Lothariuslaan 70, Bussum

Redactie:
Jan Brouwer,
Kitty van der Hage-Rens,
Jan G. van Gelderen,
Rudi Jans,
Rob van Kamp.

Abonnementsprijs *f* 4,– per jaar
voor niet-militairen
beneden 25 jaar;
f 6,– per jaar
voor boven-25-jarigen.

Losse nummers 50 cent

Militairen ontvangen het blad
op aanvraag zonder betaling.

Administratie-adres
voor
advertenties:
Uitgeverij Buytenveldert,
Wildernislaan 35, Apeldoorn.
Postgiro 1024035.

Bank: Amsterdamse Bank,
bijkantoor Apeldoorn.

Administratie-adres
voor militaire abonnementen:
Humanistisch Thuisfront,
Lothariuslaan 70, Bussum.

Bij de voorplaat:

Even nog eens lekker rekken en dan weer een heel jaar aan de slag op weg naar de volgende vakantie. Dat dachten we bij deze foto van W. Dimmendaal. Het leek ons een passende plaat voor het eerste nummer na de vakantie.

Veiligheid

In militaire en burgerlijke kringen heerst de laatste tijd enige verontrusting in verband met enkele gebeurtenissen o.a. te Bussum, waar een uit de kazerne vluchtende militair werd neergeschoten.
Naar aanleiding van deze laatste gebeurtenis zijn vragen gesteld in de Tweede Kamer der Staten-Generaal en wij menen dat minister De Jong bepaald gelukkig is geweest in de beantwoording van deze vragen.

In het antwoord van de minister werd nl. medegedeeld dat alle militaire commandanten opdracht hebben gekregen — via de chefs van staven — om wachtposten alleen nog maar scherpe munitie te geven als het te bewaken belang en de omstandigheden dit naar hun oordeel nodig maken. Verder werd toegezegd dat het gehele stelsel van voorschriften voor wachtposten en hun consignes nader kritisch zal worden bezien.
Door deze maatregel zal de kans op 'ongelukken' stellig worden verkleind en zal bovendien een commandant die ten onrechte militairen met scherp op wacht zet, verantwoordelijk kunnen worden gesteld. Wij geloven dat het een goede maatregel is en we zijn er minister De Jong dankbaar voor. Toch zijn we niet geheel gerustgesteld. We lezen in de kranten vrij regelmatig over allerlei soorten van ongelukken in de strijdkrachten. We beschikken niet over voldoende gegevens om te kunnen beoordelen of een vergelijking met de burgermaatschappij op dit punt voor de strijdkrachten ongunstig zou uitvallen.

We beseffen bovendien dat in een heel groot bedrijf met duizenden nog onervaren jonge mensen, dat zich in vredestijd moet voorbereiden op een eventuele oorlogssituatie, ongelukken niet geheel kunnen uitblijven.
We weten ook dat in sommige situaties, b.v. op de schietbanen, voortdurend met grote omzichtigheid wordt te werk gegaan.
Maar is dat altijd en overal het geval?
Wij hebben nogal wat voorbeelden gehoord van griezelige interpretaties die soms door officieren en onderofficieren ten aanzien van de wachtinstructies werden gegeven.
En hiermede zijn we op het punt aangeland dat wij naar aanleiding van het bovenstaande naar voren wilden brengen. We geloven nl. dat in een zeer groot bedrijf de veiligheid niet alleen kan worden verkregen door technische maatregelen, maar dat het evenzeer noodzakelijk is dat in zo'n bedrijf voldoende menselijke relaties bestaan van hoog tot laag en ook omgekeerd van laag tot hoog.

Als wij goed geïnformeerd zijn, ontbreekt het daaraan in de militaire dienst te vaak. Wij hebben daar in Ego ook in ander verband reeds aandacht aan besteed.
Wij vragen ons af of er aan de interne 'human relations' in de militaire dienst niet meer aandacht zou moeten worden besteed. Wij zijn ervan overtuigd dat daardoor een klimaat zou kunnen worden bevorderd waarin bepaalde ongelukken kunnen worden voorkomen.

Het is niet toevallig, dat wij over deze dingen schrijven. In onze humanistische levensovertuiging weegt het leven van een mens zwaar. 'Wij menen dan ook, dat alles in het werk moet worden gesteld om het leven van mensen veilig te stellen. Wij weten echter ook, dat eerst daar waar werkelijke aandacht voor de mens ontstaat, dit mogelijk is. Wij geven het bovenstaande slechts ter overweging. Ook voor ons zelf.

De West-Coast, een terugblik

Het is in de geschiedenis van de jazz herhaaldelijk voorgekomen dat een bepaalde school of stijl een paar jaar lang hemelhoog geprezen werd, om daarna bijna geruisloos te verdwijnen. Men kan zich daarover trouwens nauwelijks verbazen: de ontwikkeling van de jazz heeft nu eenmaal zo snel plaatsgevonden, dat enkele van de vele nieuwe wegen die werden ingeslagen wel moesten doodlopen.

Merkwaardig is intussen wel dat het hier vaak ontwikkelingen betrof die door blanke musici werden gedomineerd. In de jaren twintig was er al de New York-stijl van musici als Red Nichols en Miff Mole, die met hun doorvrochte arrangementen en hun houterige solospel niet de geringste invloed op de volgende generatie zouden uitoefenen. De swing-rage die na 1940 zo grondig verzandde, was ook voor een groot deel een blanke aangelegenheid: orkesten als die van de Dorsey Brothers, Artie Shaw of Glenn Miller mogen dan hun stempel op de ontwikkeling van de dansmuziek hebben gezet, de nieuwere jazzvormen hebben (gelukkig) volledig met deze speelwijze gebroken.

Overschatting

Zo'n jaar of tien geleden was er de West-Coast-stijl, die welhaast overal in het centrum van de belangstelling stond. Het is op dit ogenblik, nu toch bijna iedereen Parker, Miles Davis en Monk accepteert als de grootmeesters

Lester Young, voorbeeld . . .

Miles Davis, revolutionair . . .

die de moderne jazz vorm hebben gegeven, moeilijk voorstelbaar dat omstreeks 1953 vele critici en fans Shorty Rogers, Bud Shank en Bill Perkins als toonaangevende musici beschouwden. Wanneer men de platen die in die periode vaak als meesterlijk, groots of 'zeer cool' gekwalificeerd werden, tien jaar later nog eens beluistert, kan de conclusie alleen maar zijn dat de West-Coast indertijd slachtoffer is geweest van een geweldige overschatting.

De meeste Westcoasters kwamen voort uit de bands van Stan Kenton en Woody Herman. Aangetrokken door het prettige klimaat en de gunstige arbeidsvoorwaarden vestigden velen van hen zich in Californië, wanneer ze genoeg hadden van het slopende rondreizen met een big band. In het begin waren ze gedwongen hun brood te verdienen in de grote Hollywoodse filmorkesten. Later, toen de eerste pogingen van Shorty Rogers en Gerry Mulligan succes oogstten, konden ze vrijuit hun eigen muziek spelen. De stijl die ontstond, richtte zich sterk naar twee grote voorbeelden: de muziek van de oorspronkelijke Basieband, en de octet- en nonet-opnamen van Miles Davis uit 1949-'50.

Van Basie namen de Westcoasters de ritmische conceptie over. In plaats van de nogal nerveuze bop-beat trachtten ze een gelijkmatig voortstromend, ontspannen ritme te realiseren, zoals dat bij Basie al meer dan 25 jaar gedragen wordt door gitarist Freddie Greene. Basies tenorist Lester Young was niet alleen het voorbeeld voor alle West-Coast-saxofonisten, zijn sonoriteit beinvloedde ook indirect — via de Miles-opnamen — bijna alle andere instrumentalisten en arrangeurs. De klassieke Capitol-sessions van Miles Davis verschaften de West-Coast-arrangeurs het materiaal voor hun pogingen tot nieuwe klankkleuren te komen. Het gebruik van hoorn en tuba — in 1949 een revelatie — was in Californië vijf jaar later een geijkt procédé geworden.

Niet imponerend

Hoewel de Westcoasters dus hun inspiratie echt wel bij voortreffelijke muziek zochten, zijn hun eigen resultaten veel minder imponerend. De meesten misten de souplesse en het vermogen om spanning en ontspanning te doseren, dat de Basieswing zo onweerstaanbaar had gemaakt. Het nobele zelfverzekerde spel van Lester Young degenereerde bij hen vaak tot ongeïnteresseerd ademen in plaats van blazen.

De revolutionaire experimenten van Miles en zijn arrangeur Gil Evans werden door de Westcoasters wel ijverig nagevolgd, maar het niveau van die sessions zouden ze zelfs niet benaderen. Wat ze zelf als originele experimenten brachten, kenmerkte zich hoofdzakelijk door pompeuze overdaad en ontstellende steriliteit.

Het voornaamste tekort van de Westcoasters lag echter op het emotionele vlak, en had ook weinig met de uiterlijke vorm van hun muziek te maken. Lester en Miles hadden al aangetoond dat een geacheveerde vorm en een 'koele' speelwijze zich uitstekend leenden voor het overbrengen van heftige emoties. Bij de Westcoasters bleef de vaak bijzonder vaardig gerealiseerde buitenkant echter verstoken van een boeiende inhoud. Een verklaring achteraf is natuurlijk altijd gemakkelijk te geven, maar het lijkt me toch buiten kijf dat de afwezigheid van materiële of raciale problemen een van de oorzaken is geweest van de leegheid en het gebrek aan diepgang van de West-Coast-stijl.

BERT VUIJSJE

Een kibboets in Israël

KFAR-SZOLD is een kibboets in het uiterste noorden van Israël, 300 meter van de Syrische grens. In 1942 gesticht met het politiek oogmerk van grensbezetting, vervult het nog steeds een belangrijke rol bij de grensbewaking. Het is omgeven door prikkeldraad en geschutsputten, en er wordt elke nacht wacht gelopen.

Toch is er verder, uitgezonderd de vele schuilkelders, niets van te merken, dat Israël nog steeds geen vrede kent. Elke ochtend om half vijf rijden de tractors en trucks de mooie, door gazons en bomen omgeven lanen van de kibboets uit, op weg naar de velden. Want de kibboets is in de eerste plaats een landbouwnederzetting. Appels, peren, grape-fruit en katoen, maar ook melk- en slachtvee, kippen en zelfs visteelt in aparte kweekvijvers.

Tot nu toe schijnt Kfar-Szold niets anders te zijn dan een dorp waarin de boeren uit de omgeving om veiligheidsredenen bij elkaar wonen. Maar zodra je dit dorp binnenkomt, valt het al meteen op dat het grootste gebouw de gemeenschappelijke eetzaal is. Verder zijn alle huizen even groot, of liever even klein, en zijn alle stallen en werkplaatsen in één bedrijf bij elkaar gebracht.

De kibboets is namelijk een puur-communistische gemeenschap. Alles is gemeenschappelijk bezit, en aangezien daardoor dus iedereen medeëigenaar is en niemand bij een ander in loondienst is, krijgt ook niemand loon uitbetaald. Geld heb je trouwens helemaal niet nodig, want alles kun je zo bij een winkeltje afhalen. Iedereen krijgt dus wat hij nodig heeft, en niet wat hij door zijn werken verdient. De enige uitzondering vormen luxe-artikelen, zoals chocola, alcoholische dranken en eventuele verjaardagsgeschenken, voor de aankoop waarvan de chaverim, de leden van de kibboets, een zakgeld van ongeveer *f* 145,— per jaar ontvangen. Sigaretten en tabak worden evenwel tot de eerste levensbehoeften gerekend en zijn onbeperkt verkrijgbaar. Moet iemand op reis, dan krijgt hij behalve zijn buskaartje netjes afgepast mee wat hij voor eventuele maaltijden en overnachtingen nodig heeft.

Ongegrond medelijden

Als ik een van de huisjes binnenstap, valt me onmiddellijk op hoe klein het wel is. Een zit-slaapkamer van 3,5 x 4 meter, een hal met eethoek van ongeveer 2,5 x 3 m en verder alleen een w.c. en een douche. Het ontbreken van een keuken wordt verklaard door de gemeenschappelijke eetzaal midden in de kibboets en mijn medelijdende blik op de drie kinderen over zo'n huisvesting blijkt ongegrond te zijn.

Bijna onmiddellijk na de geboorte worden de kinderen bij de moeder weggenomen en in een babytehuis gedaan. Hun eerste drie levensjaren blijven ze daar in groepjes van vier onder leiding van steeds dezelfde vrouw. Hoewel men toegeeft dat het de moeder vaak zwaar valt haar kind niet bij zich te mogen houden, wijst men er ook meteen op, dat de speciaal hiervoor opgeleide vrouw een betere kennis over de opvoeding bezit dan de gemiddelde moeder. Een ander voordeel is, dat er zo meer vrouwen vrijgemaakt worden voor het werk in de kibboets.

De nadelen weegt men niet zo zwaar. Ten slotte kan, nog afgezien van de borstvoeding de eerste tijd, de moeder altijd 's middags na 5 uur haar kind ophalen, en 's avonds zelf in het babyhuis naar bed brengen. In die tijd hebben vader en moeder hun werk klaar en kunnen ze zich geheel aan het kind wijden. En men wijst dan op de gevallen buiten de kibboets: de moeder die over haar zenuwen heen is, en de vader die zo laat van zijn werk thuiskomt, dat hij zijn kind alleen maar ziet slapen.

Als ze vier jaar oud zijn, gaan de kinderen naar het kleuterhuis en blijven daar in dezelfde groepjes bijeen als in het babyhuis. Wel hebben ze hier meer contact met de oudere kinderen, aangezien deze hen nog veel kunnen leren. Hoewel ook in Israël de leerplicht bij het zesde jaar begint, blijven in Kfar-Szold de kinderen nog een jaar in de kleuterschool. Men wil ze zolang mogelijk als kind laten spelen, en trouwens op de kleuterschool leren ze spelender-

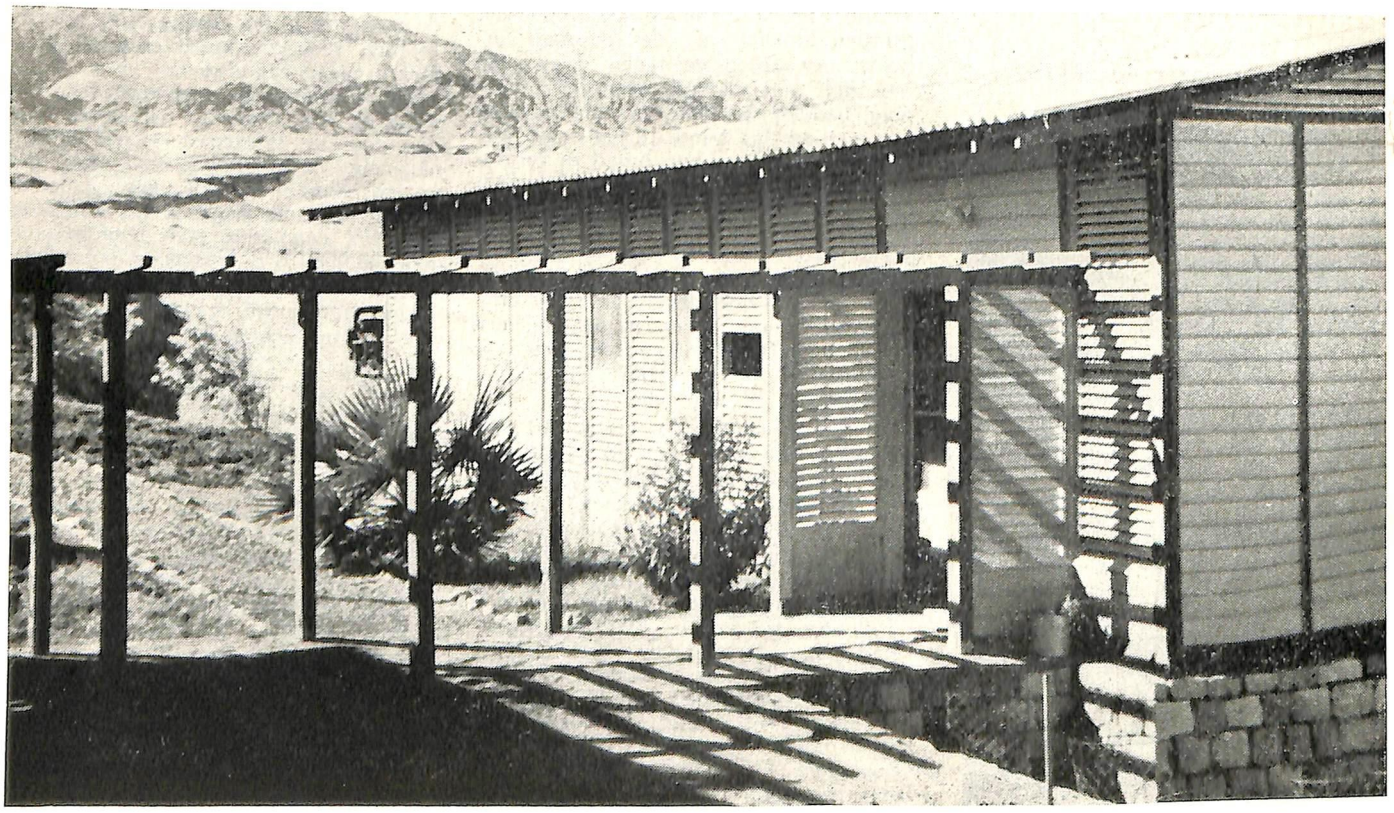

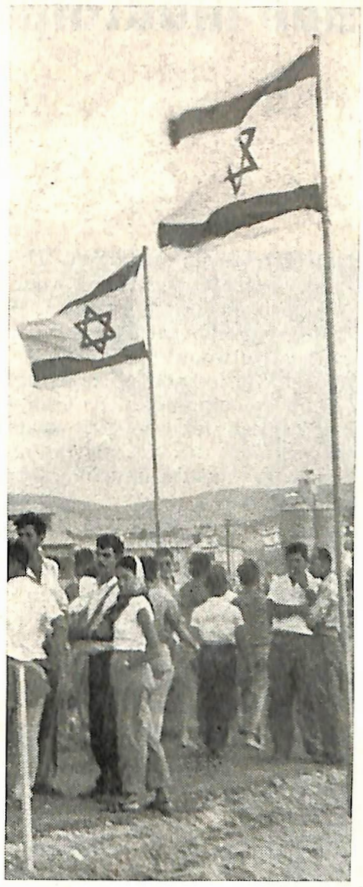

Rob van Kamp zond ons zijn indrukken van de kibboets waar hij drie weken deel van uitgemaakt heeft. En hoewel de kibboetsiem onderling zeker verschillen vertonen, hebben ze toch zoveel gemeenschappelijk, dat het ons goed leek met deze kibboets als voorbeeld een indruk te geven van het kibboetsleven in Israël.

wijs zoveel, dat ze na een jaar lagere school weer volledig bij zijn.

Van hun zevende tot hun achttiende volgen de kinderen de kibboetsschool, die alweer tevens hun huis en levensgemeenschap is. Sinds hun tiende jaar worden de kinderen er meer en meer aan gewend schooltijd met werktijd te verwisselen. Bedraagt deze in het begin nog maar een uur per dag, in de hoogste klas is de werktijd opgelopen tot meer dan de helft van de schooltijd. Een einddiploma verschaft de school niet, en cijfers en zitten blijven zijn eveneens onbekend. De klas is nl. tevens de groep waarin het kind opgroeit, als het ware zijn gezin, en niet overgaan zou hem uit dit gezin verstoten.

Wel tracht men in de klas het verschil in intelligentie door differentiatie in het lesgeven op te vangen. Op mijn vraag hoe de kibboets op deze manier ooit kan bijdragen aan de voor de staat Israël toch zo noodzakelijke hoeveelheid studenten, word ik er onmiddellijk op gewezen, dat het joodse volk nooit gebrek aan academici gehad heeft maar juist wel aan boeren en arbeiders. En trouwens, de rest van de bevolking van Israël moet maar voor voldoende studenten zorgen.

De kibboetsiem zijn ten slotte hard nodig voor de grensbewaking van het land en aangezien de kibboetsgemeenschap vóór het individu gaat, leidt men de kinderen zo op, dat ze later nuttige leden van de kibboets zullen zijn. Al betekent dit in de eerste plaats handenarbeid, het houdt natuurlijk ook in dat een meer begaafde na zijn diensttijd (2½ jaar voor jongens, 2 jaar voor meisjes) buiten de kibboets een verdere opleiding ontvangt, zoals voor landbouwdeskundige, leraar aan de kibboetsschool, kleuteronderwijzeres, babyverzorgster, administrateur, enz. Typerend vond ik, dat de leraar geschiedenis die ik ontmoette, per week drie dagen onderwijs met drie dagen kippenverzorging afwisselde.

Geïsoleerd

Omdat het voor een kibboets als Kfar-Szold met zijn nog geen 500 inwoners anders te weinig economisch zou zijn, worden sommige hogere klassen met andere kibboetsiem in de omgeving gecombineerd. Maar dit betekent toch nog steeds dat de kinderen tot hun achttiende jaar in een volledig geïsoleerde omgeving opgroeien. Aangezien de leden van de kibboets altijd in hoofdzaak dezelfde ideeën zijn toegedaan, en men bij schoolcombinaties slechts naar gelijkgerichte kibboetsiem uitkijkt, zal het voor de achttienjarige nl. moeilijk zijn om andere ideeën, waar hij niet persoonlijk achter staat, toch als gelijkwaardig te accepteren.

Hoe zullen de kinderen b.v. in de bij de socialistische Achdoet Chawoda aangesloten, areligieuze kibboets Kfar-Szold ooit een werkelijk objectief beeld van het liberalisme, kapitalisme of de godsdienst kunnen krijgen?. Iedereen die ze erover spreken, zal nl. ondanks alle goede bedoelingen iets van de kritiek die zijn eigen levensovertuiging t.a.v. deze richtingen herbergt, op de kinderen overbrengen.

Sommige volwassenen die ik hierover sprak, ontkenden het gevaar van extremisme dat deze opleiding inhoudt, anderen accepteerden het als een noodzakelijkheid voor de opbouw van de kibboets en wezen erop dat de versmelting tot één volk nergens zo grondig gaat als juist in de kibboets. En verder zal de militaire dienst de jongens wel met andere ideeën in contact brengen.

Overigens moet iedere jongere na zijn diensttijd ook nog een jaar in een jonge kibboets doorbrengen of bij de jeugdbeweging in de stad. Daarna zit hij dan voor de rest van zijn leven in de kibboets en afgezien van een korte technische cursus om de paar jaar, zal de enige tijd die hij buiten de kibboets doorbrengt, bestaan in een vakantie van 8 dagen per twee jaar (!), die hij in een van de pensions van de kibboetsorganisatie doorbrengt.

Toch is het maar een enkeling die na zijn militaire dienst besluit de kibboets te verlaten. In Kfar-Szold is dit minder dan 5 pct. van de jongeren, en al ligt dit bij sommige kibboetsiem wat hoger, het zal de 20 pct. nooit overschrijden.

Europese ideeën

Aan de andere kant staat, dat het heel moeilijk is om nieuwe leden te krijgen. Er bestaat nu, overigens dank zij de kibboetsiem, een geregelde staat Israël, waarin men in veiligheid zijn brood kan verdienen, waardoor niemand meer uit persoonlijke noodzaak gedwongen is om in een kibboets te gaan leven. Daarbij komt dan nog, dat de kibboetsiem volgens Europese ideeën opgezet zijn, en het b.v. voor een Marokkaanse jood onbegrijpelijk zal zijn, dat iets waar men niet persoonlijk naar willekeur over beschikken kan, toch je eigendom is, en dat je voor dat beschikkingsrecht een wekelijkse ledenvergadering nodig hebt en een uit 5 à 6 man bestaande bestuurraad, en zeker meer dan tien commissies.

In totaal kent Israël nu 230 kibboetsiem met een inwonersaantal van 80.000 hetgeen slechts 4 pct. van de landsbevolking is. Hun invloed is evenwel veel groter. Ongeveer 1/6 deel van de Knesset, het Israëlische parlement, is lid van een kibboets en verder een paar ministers. Alle kibboetsiem zijn lid van een der politieke partijen, uitgezonderd juist de communistische partij.

Het vreemde verschijnsel dat de in opzet toch communistische kibboetsiem en de communistische partij zo fel tegenover elkaar staan, wordt veroorzaakt door de vijandige houding die het met Rusland verbonden communisme tegenover de zionistische beweging aangenomen heeft. De kibboets zelf is echter nog steeds het symbool van Israël en de trots van het Israëlische volk.

Het is dan ook heel moeilijk om een kritische beschrijving van de kibboets te geven. Alle kritiek valt weg als je op een namiddag samen met een van de pioniers van Kfar-Szold een wandeling om de kibboets maakt. Als hij je dan vertelt van de bloedige strijd in 1948, waarin de dorpen verlaten waren, maar de kibboetsiem standhielden. En hij wijst je op de boomgaarden en katoenvelden, op de huizen en lanen van de kibboets, en vertelt dat ze twintig jaar geleden met een groepje van 25 man in een steenwoestenij begonnen zijn. Dan pas begin je iets te begrijpen van de trots van de chaverim en hun onwankelbaar geloof in de kibboets.

ROB VAN KAMP

18, 21 of 23 . . . waar moet het kiez

Enkele maanden geleden betoogde Ego, dat de verjonging van het kiezerskorps met de groep van 21 tot 23 jaar voor uitbreiding vatbaar is.

Hierbij hadden wij voornamelijk het oog op de volgende tegenstelling:

Op 18-jarige leeftijd is men wel oud genoeg om in militaire dienst te gaan. Wanneer de krijgsmacht in actie komt, betekent dat, dat het overgrote deel van de dienstplichtigen moet handelen naar de inzichten van een regering en een volksvertegenwoordiging waarop het zelf geen enkele invloed heeft kunnen uitoefenen.

Wij geloven niet, dat de praktijk er iets door zou veranderen, maar wel, dat het besef waarvoor men in dienst is, aangewakkerd zal worden door het verlenen van die democratische rechten aan de dienstplichtigen, waarvoor zij op de bres moeten staan.

Een vraagstuk dat wij aan kamerleden van acht partijen hebben voorgelegd.

Van de acht hebben er drie geantwoord. Drie anderen dee'den mee, dat omstandigheden hun een antwoord onmogelijk maakten en van twee hoorde Ego helemaal niets.

Wanneer ooit de klacht geuit wordt, dat er bij de kiezers zo weinig animo is voor het politieke leven, zouden wij aan de hand van onze (vluchtige) opiniepeilingen willen terugwerpen: bij de politieke figuren is ook weinig daadwerkelijke belangstelling voor de kiezer, al gaat het wat Ego betreft dan om een toekomstige kiezer.

Niettemin meent Ego in de drie beschikbare reacties een goed beeld te hebben gevonden van wat er ten aanzien van het vraagstuk der verjonging in de volksvertegenwoordiging leeft: weinig animo, in elk opzicht.

Kamerleden geven EGO hun mening over verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd

De heer C. F. KLEISTERLEE kamerlid voor de Katholieke Volkspartij, heeft op EGO's vraag wat hij vond over de suggestie de kiesgerechtigde leeftijd niet tot 21, maar tot 18 terug te brengen, een uitgebreid antwoord gegeven.

Hij ziet het niet als een principiële kwestie. Daarmee wil hij zeggen, dat het van de omstandigheden zal afhangen of hij voor een verdere verjonging zal zijn.

Op het ogenblik acht de heer Kleisterlee de suggestie van EGO inopportuun. Juist omdat dezer dagen de Tweede Kamer een uitspraak gaat doen over verjonging tot 21 jaar. Hij voegt er zeer reëel aan toe, dat tot nu toe geen van de politieke partijen zich heeft uitgelaten over een nog verdergaande verlaging van de leeftijdsgrens.

'Om zich een redelijk oordeel te kunnen vormen omtrent allerlei politieke en maatschappelijke kwesties,' zo begint de heer Kleisterlee, 'is een zekere mate van volwassenheid en rijpheid noodzakelijk. Dit geldt op het moment wellicht nog meer dan ooit tevoren, omdat de complexiteit van het maatschappelijk gebeuren en evenzeer van talloze politieke kwesties, zeker nu een steeds nauwere verwevenheid met het internationaal gebeuren valt te constateren, zo sterk is toegenomen.

In onze wetgeving is vastgelegd, dat de volwassenheid wordt geacht aanwezig te zijn op 21-jarige leeftijd. Het is de leeftijd waarop de Nederlander zelfstandig handelingsbekwaam wordt geacht. Ik acht dat persoonlijk op dit moment een aanvaardbare leeftijd en zou het onjuist vinden indien men een uitzondering op deze leeftijd zou maken voor het uitermate belangrijke terrein van ons landsbestuur.

We staan in dit opzicht voor wat Nederland betreft beslist niet alleen. Ik ken geen Europees land, (behalve Zwitserland, dat de 20-jarige leeftijd aanhoudt) waar de kiesgerechtigde leeftijd lager ligt dan 21 jaar. Ook in de Verenigde Staten van Amerika wordt deze leeftijd aangehouden.'

Tot zover de wijze waarop de heer Kleisterlee de in het vooruitzicht gestelde gang van zaken motiveert. Dit kamerlid is er echter niet bang voor een blik in de toekomst te werpen. Hiermee is hij gepromoveerd tot onze meest progressieve antwoordman.

'Aan een verdergaande verlaging zou naar mijn mening dienen vooraf te gaan een veel intensievere staatsburgerlijke vorming in ons gehele onderwijs en onze maatschappelijke organisatie voor de jeugd.'

Het kamerlid wijst er ten slotte op, dat wanneer het ooit zover mocht komen, de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd bij uitstek ten aanzien van

C. F. Kleisterlee

De klacht dat de politiek toch maar weinig zeggingskracht op de bevolking heeft, is veel gehoord. Voor een belangrijk deel komt dat, omdat de invloed van de enkeling op die politiek te verwaarlozen is. De stem van de enkeling legt geen gewicht in de schaal. Vreemd genoeg blijkt, dat alle stemmen van alle enkelingen alle gewicht in de schaal leggen.

Het is voor het goed functioneren van de democratie dan ook van belang, dat zo'n enkeling zich goed bewust is van de macht van de vuist die hij mede helpt maken.

In deze richting zou men door fantasierijke en doordachte voorlichting kunnen komen. Voorlichting, vanaf de lagere school, voorlichting in de rest van de mammoetgaarde. Voorlichting in de jeugdorganisaties. Op deze wijze zou een beter besef van de democratische waarden langzaam, maar wellicht zeker tot de werkelijkheid gaan behoren.

Er blijft echter een hiaat bestaan. Het duurt nog zolang voor de goed voorge-

erscorps beginnen?

H. van Someren-Downer

de gemeenteraden het overwegen waard is. 'Immers in de gemeente liggen de zaken niet zo complex, men is er veel dichter bij betrokken, men kent elkander veel meer,' aldus de heer Kleisterlee.

Willekeurig

Een minder uitgebreid en ook minder vooruitstrevend antwoord tekenden wij op uit de mond van VVD's mevrouw VAN SOMEREN-DOWNER: '21 jaar is een volstrekt logische leeftijd. Je wordt meerderjarig, je mag een kapitaal beheren, je kunt aan het hoofd van een onderneming staan, optreden in allerlei functies. Achttien jaar vind ik vrij willekeurig. Dan neemt men nog nauwelijks deel aan het maatschappelijk leven. De jongens moeten wel in dienst, maar de meisjes helemaal niet,' aldus de wijze waarop mevrouw Van Someren de voorgestelde verjonging tot 21 jaar ondersteunt.

Wat het recht om gekozen te worden betreft huldigt zij een bijzonder radicale mening. Daarvoor vindt zij een leeftijdsgrens helemaal niet nodig. 'De partijen zetten heus geen schoolkinderen op de lijst. Ook voor een jeugdige kandidaat van het type 'Had je me maar' is zij niet bang.

'Ten slotte moet iemand het nog waarmaken ook. Dat moeten we allemaal. De komende vier jaar zullen bewijzen of we doen wat men van ons verwacht.'

Een mening dus, die wat het recht om te kiezen betreft keurig binnen de paadjes blijft, maar met het recht om gekozen te worden wel een grapje wil uitlokken. Dat laatste kan men geenszins behoudend noemen.

Verantwoorde taak

Ten slotte een rijzende ster aan het politieke firmament. De heer H. Koekoek, die — zo ongeveer vandaag — voor het eerst de opening van de Staten-Generaal meemaakt. Het is een kort, maar krachtig antwoord geworden.

'Onze fractie is van mening dat de leeftijd van de kiezer op 23 jaar moet worden gehandhaafd. Een vergelijking met de soldaat gaat volgens ons niet op, omdat de kiezer zelf oordelen moet en de soldaat onder bevel komt te staan.

Verder baseren wij ons standpunt op het feit dat het kiezen van Tweede-Kamerleden een zeer verantwoorde taak is, die zeker de levenservaring tot 23 jaar opeist.

Alhoewel wij geloven, dat onze partij er voordeel van zal hebben wat het aantal stemmen betreft, zullen wij in 's lands belang tegen het voorstel stemmen.'

H. Koekoek

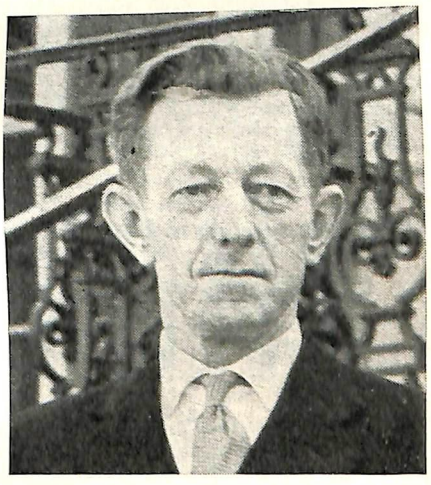

lichte jonge man of vrouw actief aan de democratie kan meedoen. Pas op 23-jarige leeftijd wordt men tot het kiezerskorps toegelaten. Wanneer de plannen van de regering doorgaan, zal de grens verlaagd worden tot 21 jaar. Niettemin blijft er voor de meeste jonge mensen een hiaat over, dat enkele jaren lang is. Net genoeg om de belangstelling die door die beter opgezette voorlichting zou kunnen ontstaan, te doen luwen.

Wanneer de leeftijdsgrens zo laag mogelijk wordt gehouden, is de kans des te groter, dat de jonge mensen zich betrokken willen (en blijven) voelen bij het reilen en zeilen van ons bestuurssysteem.

Een leeftijdsgrens is altijd willekeurig. Drieëntwintig jaar was een nogal uit de lucht gegrepen getal. Eenentwintig jaar is een mijlpaal. Men wordt dan als volwassene erkend door de maatschappij. Men mag aan het hoofd van een onderneming staan, men is handelingsbekwaam. Men zal ook wel in staat zijn het stembiljet in te vullen. Waarschijnlijk met een even grote kans op verantwoord gebruik als bij de oudere kiezers.

Maar, op achttienjarige leeftijd is men ook al heel wat. Strafrechtelijk volwassen. Geschikt om aan het snelverkeer deel te nemen. Geschikt om het groene, grijze of blauwe habijt der militaire dienst te dragen. Op die leeftijd krijgt men wel een wapen in de hand gedrukt, maar het stembiljet niet.

Onze volksvertegenwoordigers zullen er over het algemeen wel van uitgaan, dat men op achttienjarige leeftijd nog nauwelijks aan het maatschappelijk leven heeft deelgenomen. Over het algemeen minder rijp is om op verantwoorde wijze te stemmen etc. De leeftijd is en blijft echter een fictie, wat wel wordt bewezen door de pleidooien die men opeens hoort voor het verlagen tot 21 jaar. De gangbare leeftijd van 23 is blijkbaar ook altijd een fictie geweest en zo zou het ook met de voorgestelde leeftijd van 21 kunnen zijn.

Nu kan men stellen, dat aan verlaging van de leeftijd tot 18 jaar een behoorlijke voorlichting vooraf moet gaan. Men kan daartegenover plaatsen, dat aan het rendement van die voorlichting door de wachttijd afbreuk wordt gedaan.

Zowel het een als het ander lijkt mij vatbaar voor realisering. Niet apart, maar samen en dan inderdaad wat de voorlichting betreft beginnen op de lagere school.

RUDI JANS

★ NIET APART, MAAR SAMEN ★

Vodden . . .

Dit wordt een droef verhaal. Begrijp mij niet verkeerd, dit mag misschien niet helemaal serieus klinken, maar mijn tranen zijn echt. Voor ik mij echter van iemands medeleven kan verzekeren, zal ik u eerst de reden van mijn verdriet moeten vertellen; nu dan: het Waterlooplein moet verdwijnen!

Amsterdammers kunnen (en moeten) nu meteen weten wat ik bedoel, andere Nederlanders zal ik misschien nog moeten uitleggen, waar, en vooral wat dit plein is.

Hoewel ik de ontoereikendheid van elke beschrijving van mijn plein en bewoners ervan inzie, zal ik toch proberen voor de niet-kenner in dit 'afscheid' een en ander duidelijk te maken.

Het Waterlooplein is een rechthoekige open plek, diep in de binnenstad van Amsterdam, aan de rand van de vroegere jodenbuurt tegenover de Mozes- en Aäronkerk (waar men volgens een onduidelijke logica het katholieke geloof verkondigt).

Maar hier worden mijn mededelingen al onbetrouwbaar, want in tegenstelling tot de meeste andere pleinen is deze ruimte praktisch nooit open en leeg, behalve dan in de uren dat kleine kinderen in bed (zouden moeten) liggen. Op het plein wordt nl. iedere dag markt gehouden. Je kunt daar ongeveer alles kopen, van een vliegtuigromp tot een roestige theepot, een vuile onderjurk of een paar 10de hands schoenen in alle voorkomende maten: mode 1901 –63.

Zoekt u een automatisch horloge, een jonge papegaai, een stofzuiger of een moersleutel, de markt biedt uitkomst.

De slagzin luidt: in alle maten, in alle prijzen. De laatste strofe moet met een bijzonder wantrouwen bekeken worden. Die prijzen pretenderen gewoonlijk uiterst laag en voordelig voor dat speciale artikel te zijn, maar het is voorgekomen dat een schroevedraaier waarvan een vriend ons trots vertelde dat hij een kwartje van de prijs afgekregen had, voor nog f 1,– minder in een bona fide gereedschapswinkel te koop lag; en dat niet in de uitverkoop!

Voor de ongeneeslijke pleinbezoeker doet dit weinig aan de charme van deze losse handel af. Het afdingen verhoogt de spanning en je bent stom als je erin trapt, maar dat merk je pas later.

Wat dat ongeneeslijk betreft, nu wij sinds kort niet meer tot de bevolking van de hoofdstad horen, zijn onze bemoeiingen in deze plaats uiteraard sterk verminderd. Wij zijn, zij het met enige terughouding, bereid onze noodzakelijkste levensbehoeften nu elders aan te schaffen en hebben onze regelmatige bezoeken aan de Amsterdamse magazijnen gestaakt; maar dat plein . . .

Iedere keer wanneer wij een redelijk excuus vinden voor een tochtje naar de 'Stad', haasten wij ons naar het centrum, laten musea en andere culturele oorden met een schuldig gevoel links liggen en sluipen beschaamd naar het 'Plein'. Daar verdelen we de beschikbare contanten, en verdwijnen, met de muntstukken in het knuistje geklemd, in tegengestelde richtingen. Mijn echtgenoot loopt regelrecht naar de bakken met auto- en motoronderdelen, resten van elektrische apparatuur, kisten vol verroest gereedschap enz., en zal voor ongepaalde tijd onvindbaar blijven, terwijl ik zelf zachtjes begin voort te schuifelen in de richting: 'antiek' (vaasjes), 'porselein' (gebroken borden en lampetkannen) en – voor alles – 'b o e k e n'.

Aangezien de boeken van particulieren zowel als van bibliotheken uiteindelijk meestal hier terechtkomen (als ze verder door iedereen versmaad zijn) is hier voor mensen met een leescomplex en veel geduld een eldorado.

Je kunt tientallen bibliotheken openslaan zonder iets te vinden, op een onverklaarbare manier sta ik na een uur altijd zonder geld, maar voorzien van heel wat nieuw leesvoer bij de patatkraam te wachten.

Wanneer wij daarna tevreden met onze buit huiswaarts keren, is een vredig weekend verzekerd.

Het merendeel van onze bekenden beziet deze voorkeur van ons als een ongevaarlijke afwijking, maar soms vinden we een geestverwant, die we dan blij meezeulen van de oude schilderijlijsten met veel goud naar een compleet bad!

Al deze dubieuze aantrekkelijkheden vormden tot nu toe een onwrikbaar onderdeel van ons dagelijks bestaan. Zelfs bij stortregen, wanneer oude kleden en zeilen over de stalletjes gespreid worden, of bij strenge vorst, als de kooplieden hun overgebleven waar opstoken in open vuurpotten en met koppen hete koffie huiverend in de koude grijze winterschemering over de vlammen hangen.

En nu, over enkele maanden, zal de markt verdwijnen. Er zullen 'verantwoorde' gebouwen komen op het plein, langs keurige straten met asfalt en stadsvuilnisbakken, en de kooplieden, zullen worden ondergebracht in nette winkelpanden. Allemaal heel verstandig, hygiënisch en efficiënt; alleen: nu zullen wij zaterdagmiddag naar de film moeten!

KITTY V. D. HAGE-RENS

Nieuwe stroming in de Italiaanse film

Een jaar voor Wilcox uit New York vertrok naar de zonnige westkust van Californië om er Hollywood te 'stichten', was in Italië de filmindustrie al op poten gezet: in Turijn werd in 1902 de firma 'Cines' opgericht en daarmee de start gemarkeerd van een filmproduktie waarvan de oprichters de onstuimige ontwikkeling niet op een tiende hadden kunnen schatten.

'ACCATTONE'

Drie jaar later werd in datzelfde Turijn de 'Ambrosio'-filmmaatachappij uit de grond gestampt, weer drie jaar later gevolgd door Giovanni Pastrone, die in Rome de 'Italia'-film begint. Dan is de Italiaanse film waar hij zijn wil: Rome, centrum van het Apennijnse schiereiland, wordt één van de filmcentra van de wereld.
De Tweede Wereldoorlog haalt een forse streep door de vele filmplannen van de Italiaanse regisseurs, maar enkelen zien toch kans hun ideeën op celluloid te zetten. Zo maakt Luchino Visconti in 1942 zijn eerste speelfilm, 'Ossesione'. Een jaar later — de film was al niet zo gunstig ontvangen door de fascisten — vluchtte Mussolini naar Noord-Italië en de kopieën van Ossessione' gingen mee — om vernietigd te worden. Visconti zelf had nog één positief-kopie, waarvan thans een print in de Nederlandse bioscopen draait. Visconti was met 'Ossesione' zijn tijd vooruit.

Neo-realisme

Direct nadat Italië ten zuiden van Rome bevrijd was, begonnen de filmers opnieuw. Een gebrek aan studioruimte en het ontbreken van grote budgetten, gecombineerd met een herlevende sociale interesse van de Italiaanse kunstenaars leidde ertoe, dat men met de camera 'de straat op' ging. Er ontstond een generatie regisseurs die met een identieke benadering het leven tegemoet trad: het 'neo-realisme' was geboren.

Een voor Nederland exclusieve opname van Pasolini (rechts), die Orson Welles de laatste regie-aanwijzingen geeft bij een opname voor de film Rogopag.

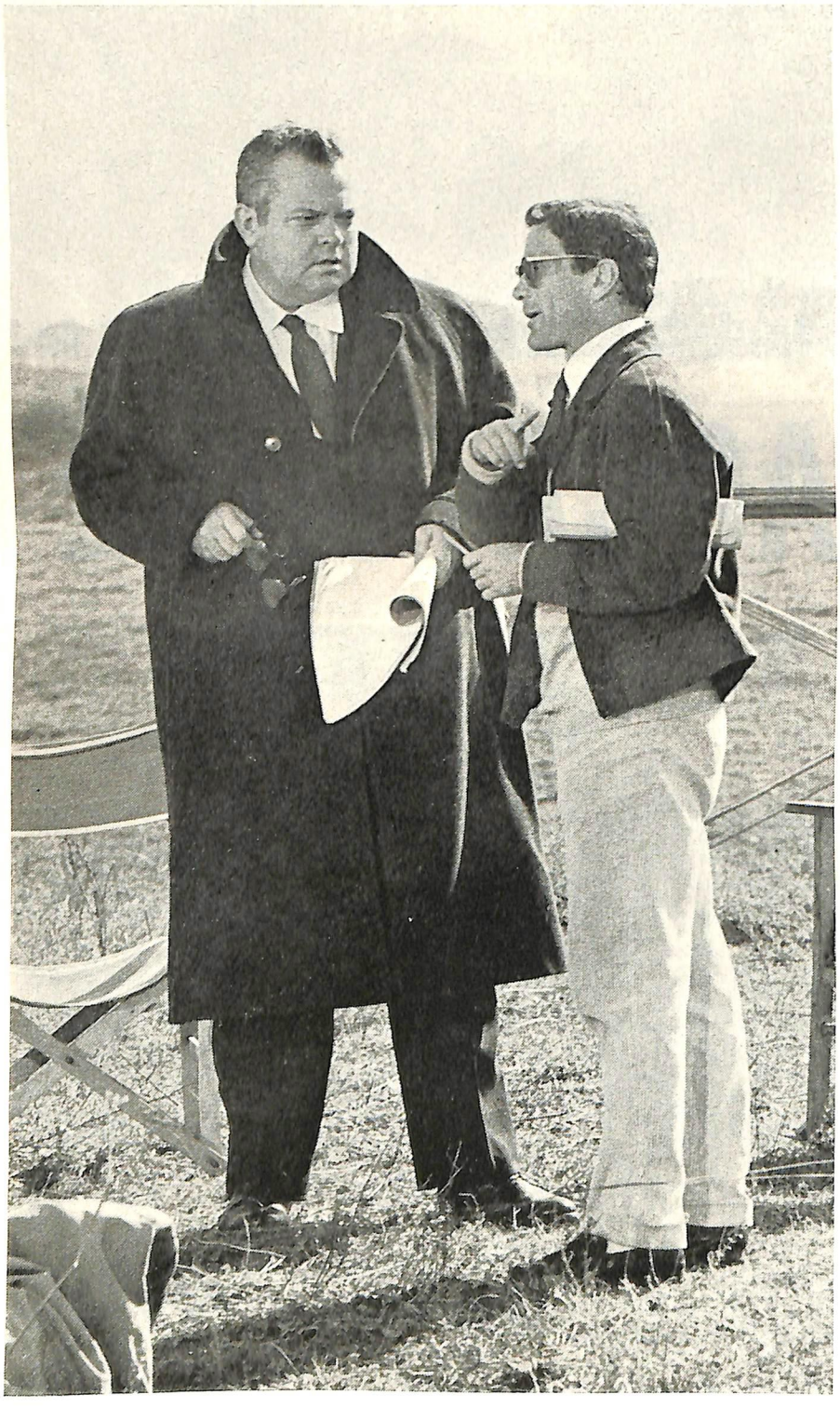

Exemple par excellence was Vittorio de Sica's film 'Fietsendieven' (1948), waarin het verhaal wordt verteld van een man die zijn baantje als aanplakker dreigt te verliezen omdat zijn fiets gestolen is. Radeloos zwerft hij door Rome om uiteindelijk zélf een fiets te stelen. Betrapt, wordt hij door de omstanders met een schrobbering naar huis gezonden. Niet alleen het verhaal — ook de manier van vertellen maakte over de hele wereld grote indruk. De Sica's 'Fietsendief' bleek een man uit de laagste scala der bevolking, die ondanks zich zelf door factoren van buitenaf gedwongen wordt een diefstal te begaan, i.c. zich buiten de samenleving te plaatsen.

De Sica nam ten aanzien van zijn held duidelijk een positieve en optimistische houding aan. Zijn protagonist toonde dat de mens goed was, maar dat de omstandigheden, de verhoudingen hem tot misdaad brachten.
Dit sociaal optimisme bleef een van de kenmerken van de neo-realistische regisseurs (De Sica, Fellini, Visconti e.a.), maar overleefde de culturele en economische opleving van Italië niet.

Op filmgebied was die opleving in Italië overigens in eerste instantie te merken op het economische vlak: Amerikaanse filmproducenten zagen de inkomsten van hun films, vertoond in Italiaanse bioscopen, óf geblokkeerd of zodanig zwaar belast dat ze het geld niet naar de Verenigde Staten wilden laten komen. Logische consequentie van deze toestand was, dat de Amerikanen (als Mohammed naar de berg) naar Italië kwamen om er met hun eigen geld films te gaan maken.

Bij Rome verrees een machtig complex, waarin zowel een studiogebouw als een filmschool werd ondergebracht: de filmstad 'Cinecittà'. Amerikaanse produkties mochten dan op cultureel niveau weinig hoog staan, ze brachten geld in het laatje van de Italiaanse filmvakmensen en de Italianen deden de nodige technische vaardigheid van de Amerikanen op. Na de dood van Cecil B. DeMille streden twee figuren om de hegomonie in het spektakelgenre. Typerend was dat één van hen (de andere was Samuel Bronston) een Italiaan bleek: Dino de Laurentiis.
Technisch dus hecht gefundeerd, kregen de Italiaanse regisseurs nu ook een kans op het culturele vlak. Een man als Federico Fellini is een duidelijk voorbeeld van de levendigheid van de Italiaanse filmindustrie ('La Strada' 'La Notte di Cabiria', 'La Dolce Vita' en nu binnenkort '8½').

Met de vernieuwende stoot van de Franse jongeren, gemakshalve gebundeld in de 'Nouvelle Vague', kwam ook in de Italiaanse film plaats voor jonge regisseurs: Ermanno Olmi maakt 'Il Posto', Vittorio de Seta maakt 'Banditi a Orgosolo' en Bernardo Bertolucci debuteert met 'La Commare Secca', naar een gegeven van de bekende romancier,

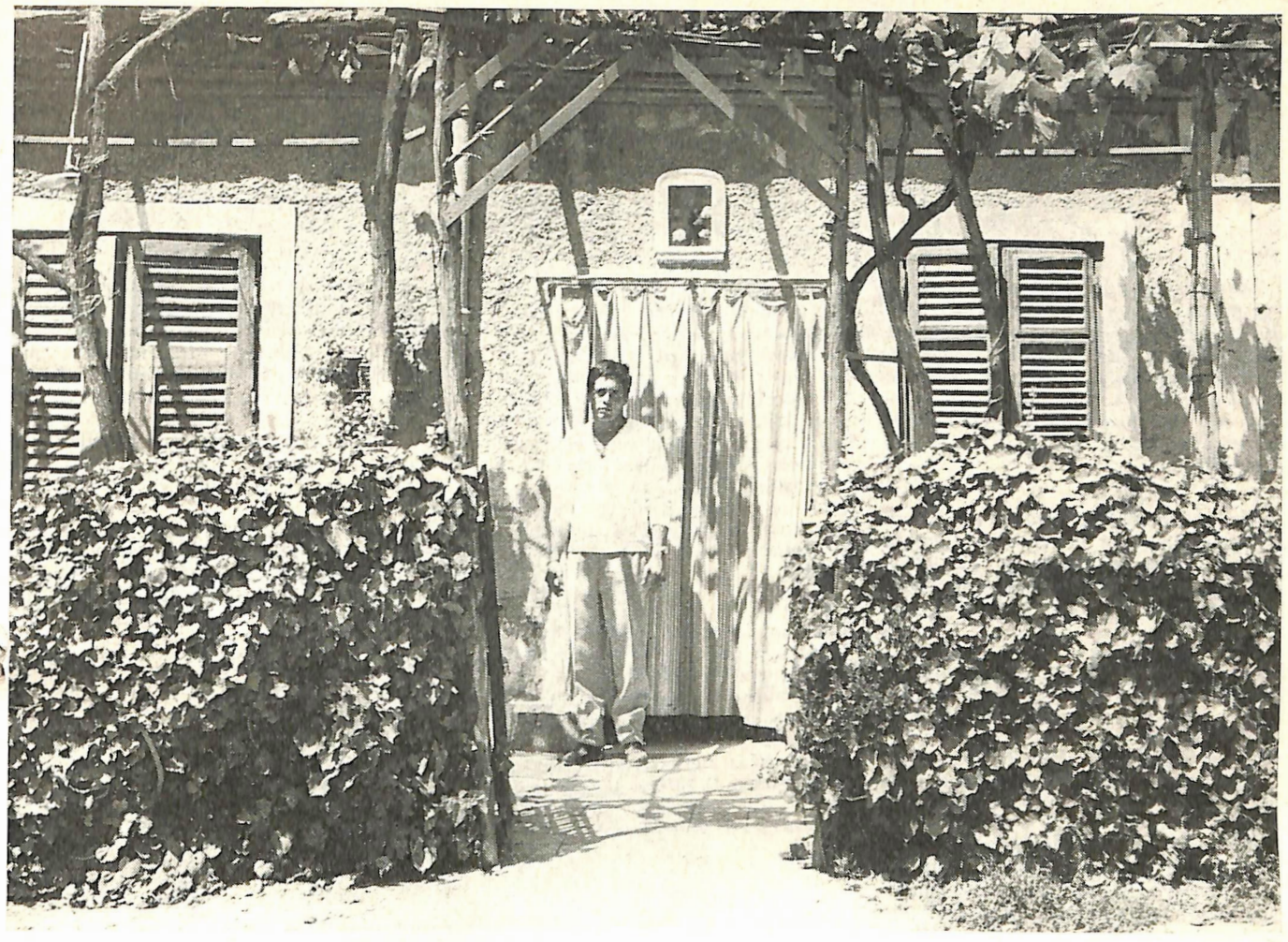

Van De Sica tot Pasolini

door Henk J. Meijer

criticus en dichter Pier Paolo Pasolini.

Pasolini blijkt echter niet bereid te zijn langs de zijlijnen van de film mee te lopen. 'Commare Secca' was de derde film waarop zijn naam als scenarist, i.c. schrijver van het verhaal, werd vermeld: 'La Notte Brava', en Franco Rossi's 'Morte di un Amico' ging er aan vooraf. Dat was voor Pasolini (41) voloende voorbereiding en hij regisseerde zijn eerste eigen film: 'Accattone'. Daarna kwamen 'Mamma Roma' met Anna Magnani, een episode uit de scènefilm 'Rogopag' met Orson Welles, en een satire op de bijbelfims.

Pasolini's eersteling handelt over een jonge nietsnut, 'Accattone', die leeft van de opbrengst van de prostitutie van zijn vriendin. Zijn vriendin komt in de gevangenis, hij zit zonder geld, papt met een ander meisje aan, dat echter weigert zich voor hem te prostitueren, en hij gaat zélf aan de slag; hij houdt dat echter maar één dag vol en vervalt weer in zijn oude 'schooier'-staat, nu echter als gauwdief. Op de vlucht voor de politie rijdt hij zich op een gestolen bromfiets dood.

Positief negativisme

Pasolini's held is in tegenstelling tot de fietsendief van De Sica geen in wezen eerlijke en fatsoenlijke figuur die door de omstandigheden wordt gedwongen. Waar De Sica een positief optimisme ten toon spreidt, geeft Pasolini een positief negativisme te zien. Hij gelooft niet meer dat de 'in wezen eerlijke mens' door de directe omstandigheden wordt gedwongen.

Zijn Accattone is het produkt van zijn hele omgeving en heeft zich onder druk van die omgeving — zoals zovele anderen — alleen kunnen handhaven door te confirmeren aan die omgeving. 'In Italië,' schreef Pasolini, 'is momenteel een stroming die men het beste zou kunnen definiëren als het neo-decadentisme . . .' Maar hij voegt daar snel aan toe: 'Mijns inziens is er in Italië momenteel maar één ideologie mogelijk en dat is de socialistische filosofie, het marxisme. . .'

Evenals De Sica's werk werd 'Accattone', mogen we dus aannemen, geboren uit sociale bewogenheid. Pasolini — evenals zijn groepsgenoten (als er al sprake is van een groep) — deelt echter niet meer het optimisme van De Sica, dat vrijwel iedere Italiaan vlak na de oorlog kende.

'Vlak na de oorlog,' schrijft Pasolini, 'was er een puur emotionele protestuitbarstng tegen het fascisme. In de jaren zestig is antifascisme een meer kritische en objectieve benadering met dieper gaande wortels. Daaruit ontstond, wat men zou kunnen noemen het nieuwe realisme. En dat is ook het gevoel waarmee ik mijn werk maak. . .'

Pasolini's 'Accattone' is een beeld van Italiës 'ontaarde' (maar niet 'entartete') jeugd. In het zuiden — aldus Pasolini — geldt dat sterker dan in het noorden. Getuige Olmi's 'Het Baantje', dat veel positiever van toon schijnt. Het enige bezwaar tegen Pasolini's keuze van het onderwerp is, dat we bijna overvoerd zijn met Italiaanse drama's waarin de achterbuurt en de prostitutie een prominente rol spelen.

Dat 'Accattone' uit die veelheid tóch naar voren springt, bewijst dat Pasolini onmiskenbare gaven en vrij duidelijk omlijnde denkbeelden heeft aangaande zijn onderwerp én zijn benadering. Niet om de 'zelfkant' dus, niet om de armoede en immoraliteit, maar juist om het tegenovergestelde daarvan, is 'Accattone' zeker de moeite waard.

Een dagje naar het strand

Schrijven over een lichamelijk gebrekkig wezen is voor een auteur niet zonder gevaar. Té sterke benadrukking geeft melodramatiek, en daardoor ongeloof. De gebreken bestaan nog wel, doch de handicap verliest zijn 'waarde'. De lezer voelt zich bedrogen, hij beschuldigt de schrijver gebruik te maken van goedkope effecten.

'Een dagje naar het strand' van Heere Heeresma ontkomt hieraan. Dit, terwijl toch alle voorwaarden voor de kitsch aanwezig lijken te zijn: een dronkaard, een lege dag, regenval, een in beugels gaand meisje.

Het verhaal is simpel. Bernd, de hoofdpersoon, haalt bij een vriend de kleine Waleine op, om met haar de dag door te bregen. De vader van Waleine geeft Bernd geld om de kosten van het dagje te bestrijden. Bernd steekt het gretig in zijn zak. Het betekent alcohol voor hem, limonade en botsautootjes voor Waleine.

De weg naar het strand wordt ingeslagen, daar zullen ze de dag beginnen. Ze vorderen langzaam, hebben nu en dan oponthoud. Want Waleine moet zoals alle kinderen alles zien en betasten. Zij is bijna onhoudbaar. De beugels die haar polio-beentjes vasthouden, veranderen daar niets aan.

Het is door dit laatste dat Heeresma zijn verhaal redt. Waleine is en blijft een gewoon kind op alle pagina's van het boek. Haar invaliditeit wordt nergens centraal. Medelijden met Waleine is medelijden zoals ieder kind dat oproept, wanneer het alleen gelaten wordt door een volwassene. Gebeurt dit door een groot mens, die zelf eigenlijk nog klein is, dan ontstaat er een tragedie. Niet alleen voor het kind, maar ook, en vooral, voor de volwassene.

Bernd weet op het moment dat hij al bietsend aan zijn eerste biertje begint, dat het fout zal lopen. Als hij het strandtentje verlaat en Waleine voor de eerste maal mist, realiseert hij zich dit goed. Hij belooft zich zelf het kind niet meer alleen te laten gedurende de rest van de dag.

Het blijft bij een belofte. Zoals op al zijn voorgaande dagen begint hij langzaam maar zeker van de alcohol te verliezen.

Dat hij zich voor een groot deel zat drinkt samen met vrienden, doet weinig aan het feit van zijn (te veel) drinken af. Zijn schuld blijft bestaan. Schuld tegenover zich zelf. Tegenover hem, die hij nu is, nu hij met Waleine uit is. Die hij was, de voorgaande zinloze jaren.

Niets helpt. Tranen van Waleine niet, goede voornemens noch het luid aanroepen van God. Bernd blijft zich zelf. Dat wil zeggen de nietsnut, de tegenpool van de kleine Waleine.

Aan het eind van de dag ziet Bernd deze tegenstelling niet meer. Het zou hem gelukkig hebben kunnen doen zijn. Maar het is te laat.

Zigzaggend loopt hij over het strand. De plaats waar de dag begon. Een enkele voorbijganger op de boulevard blijft staan kijken. Bernd lijkt op een zonderling, die zich oefent voor een tienkamp en zich zelf luidkeels aanmoedigt. De strandstoelen vormen horden. Bernd gooit ze met handen en voeten om, en schreeuwt de naam van zijn vriendinnetje. Maar geen enkele stoel geeft Waleine terug. . .

Een gaaf boek, dat ondanks zijn beperktheid, qua omvang, een gevoel van volledigheid achterlaat.

Opvallend is dat Heeresma in het midden laat wie Waleine verwekte. Tussen de regels door is er voortdurend de vraag: Was het Bernd (door Waleine oom genoemd), of was het de vriend van Bernd (door Waleine papa genoemd)?

Zoals reeds gezegd, een antwoord geeft het boek niet. Dit werkt soms storend. Men wil weten waar men aan toe is, al was het alleen maar voor het meisje Waleine. Voordeel hiervan echter: het 'verlicht' het leven van Bernd des te intenser. Maakt het contrast met Waleine navranter.

Het laatste wordt mede bereikt doordat Heeresma niet schaaft aan zijn hoofdpersonen. Zij zijn zich zelf, nooit meer of minder.

Het resultaat is dat er op een bijna volkomen logische wijze nieuwe beugels (kunnen) ontstaan, nl. die van de kleine grote mens. Wiens dag door een kind jammerlijk strandde.

DICK ZAAL

Heere Heeresma:
'Een dagje aan het strand.'
Uitgeverij Contact, Amsterdam.

... na het laatste „ingerukt... mars" is het zover: burger zijn, baan zoeken, toekomst bouwen. Dan liggen er voor u, in hoofd- en hand-werk, heel goede kansen bij Bruynzeel. De dynamisch groeiende Bruynzeel-bedrijven staan open voor vooruitstrevende jonge mensen. Vele bedrijfstakken, vele mogelijkheden. Maar welke richting u ook kiest, bij Bruynzeel komt u vooruit!

Even een kort briefje aan Bruynzeel Fabrieken - Zaandam, Afd. Personeelszaken; en wij nodigen u graag uit om tijdens uw sollicitatieverlof eens met ons te komen praten.